

HMELJNIK

Povzetek dipolomske naloge s podnaslovom Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno

Problematika grajske kulture, ki ji doslej v etnologiji nismo posvečali večje pozornosti, je bila zame izziv, hkrati pa tudi tveganje, da se na novem raziskovalnem področju, ki odpira tudi vprašanje o aristokratski kulturi in mentaliteti, ne bo lahko znajti.

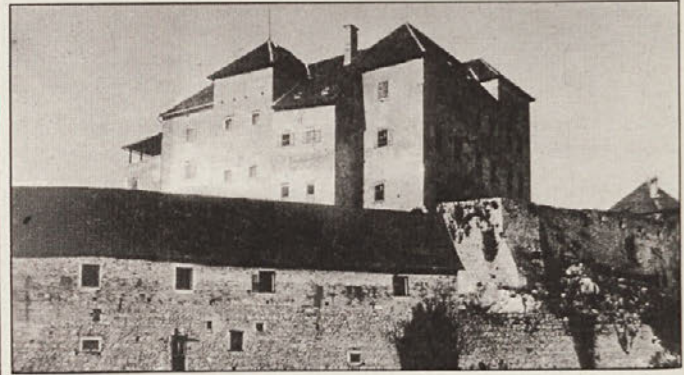
Odločila sem se za avtorski pristop in uporabila narativno analizo kot način ubeseditve raziskovalnih spoznanj. Moj namen ni bil razkrivati zakonitosti načina življenja neke družbene skupine v določenem času in prostoru, pač pa na osnovi zbranih terenskih podatkov, ustnih, pisnih in slikovnih virov vzpostaviti pogoje za razumevanje načina življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt na gradu Hmeljnik med obema vojnama.

Ker se raziskovalec ne srečuje z dogodki kot takimi, pač pa z opisi dogodkov, pri čemer ima en dogodek lahko toliko različnih opisov, kot je pripovedovalcev, je bil problem, s katerim sem se morala soočiti kot avtorica, dilema med rekonstrukcijo dejanskega in konstrukcijo tistega, kar sem v času raziskave dojemala kot realnost. Zavedala sem se, da je tako avtorjev kot tudi pogled subjekta njegovega proučevanja nepopoln, mešanica vpogleda in omejenosti, nepristranskosti in predsodkov. Toda oba pogleda skupaj omogočata kompleksno podobo in razumevanje neke družbene realnosti. Zato sem pripovedi informatorjev sprejemala kot del njihove "resnice", ki pa je zanje enako pomembna kot moja "resnica". S pomočjo kritike virov sem želela spregovoriti o vsakdanjem načinu življenja družine, ki je pripadala aristokratskemu krogu. Moja pripoved, ki temelji na pripovedih informatorjev in virih, ki sem jih imela na voljo, želi biti komunikativen tekst, ki se ne izogiba humorju, metaforam ali indirektnim sporočilom, zato da bi izzvenel bolj znanstveno. Po mojem mnenju je tako lažje doseči prikaz večplastnosti nekih družbenih odnosov, ki niso nikoli samo enoznačni.

Tematski sklopi po posameznih poglavjih vključujejo poreklo družine in njeno družabno življenje, versko in politično usmeritev (1. poglavje), bivalno kulturo (2. poglavje), družinski krog in vzgojo otrok (3. poglavje), medsebojne odnose, prijateljske stike, izobraževanje, navade pri mizi in druge vsakodnevne navade ter lov kot pomembno sestavino aristokratskega življenja (4. poglavje). O gospodarstvu in ekonomiji posestva govorim v 5. poglavju.

Že samo dejstvo, da je grajska stavba s svojim dominantnim položajem simbolno izražala privilegirani družbeni položaj ne le njenih lastnikov, marveč tudi zaposlenih na gradu, ki so prav tako uživali sorazmerni družbeni ugled ("Dekle, ki je služila na Hmeljniku, je bila bolj imenitna."), mi je vodilo misel na obliko, ki jo izražam tudi v tehniki pisanja. V poglavju *Srebrna poroka* pišem o praznovanju 25. obletnice poroke grajskega para kot "vsevedni pripovedovalec". *Portret gradu*, kot je naslov drugega poglavja, ponuja asociacijo na umetniško delo. O gradu ne govorim kot strokovnjak, marveč kot ljubitelj, ki želi izvedeti tudi čim

več faktografskih podatkov o umetnini, zato gre predvsem za opis. Poglavje *Razgovor o otroštvu* je zasnovano kot dialog med odraslimi, ki obujajo spomine na svoje otroštvo, so do tega obdobja kritični, vendar čustveno vpleteni. Izjave pripovedovalcev, ki so mi bile posredovane v pogovoru z njimi, povežem v situacijo, ki daje vtis hkratne prisotnosti vseh navedenih oseb pri razgovoru, čeprav ne gre za avtentično situacijo. Sledi poglavje *Pisma*, ki so vir in oblika sporočila. S pismi zelo pogosto povezujemo intimni svet, ki ga razkrivamo zlasti pri pisanju zasebnih pisem. Moja vloga je vloga komentatorke in prevajalke, saj so pisma napisana v nemščini. Družina Wambolt von Umstadt, ki je leta 1876 kupila posestvo in grad Hmeljnik, namreč prihaja iz Hessena v Nemčiji. Misel za naslov *Dnevnik gospodarjenja* se mi je porodila ob prebiranju Anninih pisem v obliki dnevnika. Od leta 1938, ko je prevzela posestvo in se je družina preselila v Frischau na Moravsko v tamkajšnjo vilo, do leta 1942 je staršem, bratoma in sestram pisala dnevniške zapiske, v katerih natančno poroča o dnevnem poteku svojega življenja, ki je bilo v glavnem povezano z upravljanjem posestva. Kot raziskovalka pa sem želela s pomočjo ostalih virov osvetliti celotno organiziranost gospodarjenja.

Jugovzhodna stran gradu Hmeljnik okoli leta 1930. Iz fototeke Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

Skozi tekst sem želela poudariti, da je za vedanjem posameznih družinskih članov, odnosom očeta in matere do otrok, vzgojo, družabnim življenjem, obliko gospodarjenja in načinom življenja družine nasploh, razpeta določena mentaliteta, ki je usmerjala njihove vzgibe in ravnanja. Aristokratska mentaliteta je zahtevala podrejanje osebnih želja tradicionalnim aristokratskim vrednotam. Biti plemič je pomenilo dajati drugim socialnim slojem zgled poštenosti, zvestega izpolnjevanja dolžnosti, vdanosti državi in ljudstvu. Zavedanje, da so potomci številnih generacij plemenitega rodu, jim je dajalo moč, zato je bila družina, ki je utrjevala občutek skupne pripadnosti, zelo pomembna, prav tako tudi ohranjanje širših sorodstvenih vezi.

Vsa aristokratska tradicija je temeljila na avtoriteti, zato je razumljivo, da je imela tudi religija zelo velik pomen. Družina Wambolt von Umstadt je bila katoliška. V družini je bilo sedem otrok. Najstarejša Anna je bila rojena 1906, leto dni po poroki barona Huga Wambolta von Umstadta in baronice Ludovice, rojene kot grofica Harrach. Sledile so hčere Leopoldine, Antoniette in Maria Gabriele, nato sinova Franz Klemens in Philipp ter najmlajša hči Elisabeth. Otroci

so bilo vzgojeni avtoritarno. Fantom je bila v skladu s tradicijo namenjena vojaška ali uradniška služba, zato so bili vzgajani špartansko. Dekleta naj bi bile gospodinje in matere, ki morajo naučiti svoje otroke aristokratskih navad in vedênja, predvsem pa srčne kulture in krščanske ljubezni. Ker pa je bilo obdobje med obema vojnama že čas, ki ni več zagotavljal tradicionalnih aristokratskih poklicev, je baron Hugo želel, da si vsi njegovi otroci pridobijo določeno izobrazbo in poklic, kar jim je kasneje omogočalo samostojnost.

Glede na to, da se družbeni jaz vedno oblikuje le v dvogovoru oziroma soodnosu z osebnim jazom, je bilo zame pomembno, da predstavim vsakega družinskega člana predvsem kot posameznika, ki je kot osebnost našel svoje mesto v družbenem okolju kljub vpetosti v norme, ki jih je zahtevala aristokratska tradicija.

Grad Hmeljnik je bil požgan v času, ko je le še simbolno izražal politično moč bogatega tirana, ki jo je imel v srednjem veku. Ko so ga partizani Dolenjskega odreda 18.

maja 1942 požgali, je eden izmed njih dejal: "Zgori, stari fevdalec!" V tem obdobju je bil grad Hmeljnik posestvo, ki se je borilo za svoj obstoj v spremenjenih družbeno-ekonomskih razmerah. Zaradi te notranje protislovnosti se mi je tragedija ponujala kot ena izmed možnih oblik razumevanja usode gradu. Nalogo sem zasnovala v petih poglavjih (ne dejanjih, ker ne gre za uprizoritev), kot je značilno za dramo, ki se je razvila iz grške tragedije. Poglavje sem zaključila z epilogo, v katerem na kratko poročam o tem, kako je teklo življenje družinskih članov po požigu gradu do leta 1950.

Pripis uredništva:

V novembru 1994 je bila diplomatska naloga objavljena v 22. zvezku Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva. Sprejemanje naročil po telefonu ali osebno pri Mihaeli Hudelja, tajnici SED.

Nataša Konestabo

UDK 728.94(49.7.12) : 719

IZ KRALJEVE PALAČE POD SLOVENSKI KOZOLEC

Takšnega zanimanja, kot je bilo v zadnjem času, slovenski kozolci še niso bili deležni. Prebujeno zanimanje javnosti se je v slovenskem časopisju zrcalilo v naslovih kot: Harmonija kozolca, Slamnati samotar, Kozolec - lesena harfa na prepihu časa, Samci brez strehe, Kozolca na angleški travici, zahvaljujoč, predvsem, "akciji Nedeljskega dnevnika za promocijo Slovenije in ohranitev kulturne dediščine", poimenovani "Kozolec za princa Charlesa".

Enako je bil naslovljen tudi uvodni članek v Nedeljskem dnevniku, 6. marca 1994, ki je podal potek, namen in cilje akcije. Članek je s svojo vsebino, med drugim, izzival prav slovenske etnologe, s tem pa najprej izzval študente 4. letnika etnologije in kulturne antropologije. V drugačnih okoliščinah, če bi to bil le en članek in ne akcija, bi to pisanje šlo verjetno mimo nas. Ker pa je bil to članek iz niza mnogih, v več mesecev trajajoči akciji, ki je v svojem naslovu nosila promocijo Slovenije in ohranitev kulturne dediščine, smo študentje svoje nestrinjanje s potekom akcije iz fakultetnih predavalnic prenesli v odmev na uvodni članek. S kolegico Bojano Rogina sva naslovili odgovor z "Iz kraljeve palače pod slovenski kozolec" in tako odprli sila zanimivo, do končne postavitve kozolcev v juniju trajajočo debato o slovenskih kozolcih.

Najbolj sporni so nam od vsega začetka bili kraj in potek ter komu je bila akcija sploh namenjena. Že po naslovu sodeč - "Kozolec za princa Charlesa" - in po izjavah nosilcev je bila akcija namenjena predvsem prestolonasledniku Charlesu, ki se "...ukvarja z arhitekturo in etnologijo, zanima pa ga tudi kmetijstvo", in ki na svojem posestvu od konca julija dalje že lahko suši seno na kozolcu. Akcija oziroma drugi kozolec je bil namenjen tudi obiskovalcem v glasbenem vrtu oxfordskega muzeja Pitt Rivers. Po besedah nosilcev akcije je že lani zbudil izjemno pozornost "...prvi kozolec iz Slovenije, ki so si ga Angleži lahko en dan ogledovali v središču Londona... in potem dva meseca na modnem oddelku slovite trgovine Liberty". Akcija Nedeljskega dnevnika pa naj bi tudi promovirala Slovenijo in ohranjala njeno kulturno dediščino.

Kozolci so tako postavljeni, pozornost medijev pritegnjena, samo po sebi pa se postavlja vprašanje, kaj so s postavitvijo na posestvu angleškega plemenitaša in v glasbenem vrtu muzeja v Oxfordu pridobili Slovenija in slovenski kozolci. Promocija Slovenije naj ne bi temeljila na dopovedovanju, da Slovenija ni Slovaška, čeprav s Slovaki delimo marsikaj: že samo ime v slovaščini, barve v zastavi, kot tudi kozolce, v dokaz skupnim slovanskim korenem in podobni usodi.

S podobnimi neizvirnimi promocijami delamo Sloveniji bolj medvedjo uslugo. Dva kozolca na angleških tleh sicer res nista osiromašila slovenske pokrajine, ostaja pa dejstvo, da se akcija še ni lotila temeljnega - k čemur jo navaja že njeno ime - ohranjanja kulturne dediščine na Slovenskem, česar, kot trdijo nosilci akcije, ne omogoča restriktivna spomeniškovarstvena zakonodaja in pomanjkanje volje v spomeniškovarstvenih ustanovah.

Potemtakem, se sprašujem, kdo promovira koga v tej akciji, saj je poln kozolec sam sebi najboljša promocija? Če so že hoteli v promocijo Slovenije in njene kulturne dediščine vključiti princa Charlesa, smo predlagali, da bi naj ga za stroške postavitve kozolca na njegovem posestvu raje povabili v Slovenijo. Zagotovo bi ga spremljala armada novinarjev in promociji Slovenije v svetovnih medijih bi bilo zadoščeno.

Veliko prahu med nosilci akcije je dvignil naslednji stavek v najinem drugem in zadnjem odgovoru: "Kozolec, ki ne služi svoji prvotni namembnosti (hranjenje pridelkov in orodja), turistični ali kateri drugi dejavnosti ali pa ni spomeniško zaščiten, je nesmiselno ohranjevati, četudi se znajde na skladovnici drv."

In bil napačno interpretiran. Neizogibno namreč je, da smo že izgubili, in še bomo, številne izjemne dosežke materialne kulture, saj ne moremo ohranjevati vseh njenih primerkov. Nekatere kozolce bo ohranila stroka v obliki zaščitenih spomenikov kulturne dediščine, muzejev na prostem ali "in situ", nekatere bo, tudi z ugodnejšo davčno zakonodajo, ohranjala kmet in jih obnavljal svojim potrebam ustrezno. Za nekatere zanimanja pač ne bo in naravna selekcija bo opravila svoje. In v tem ni prav nič slabega.